

АКСИОЛОШКА КОРЕЛАЦИЈА КАО ПРИНЦИП УМРЕЖАВАЊА КОНЦЕПАТА И КОНСТИТУИСАЊА КОНЦЕПТОСФЕРЕ У ЈЕЗИЧКОЈ СЛИЦИ СВЕТА

*ДОРОТА ПАЗИО-ВЛАЗЛОВСКАЈА, ЦЕРКОВЬ В КРУГУ ЦЕННОСТЕЙ:
СЕМЬЯ, ТРАДИЦИЯ, ПАТРИОТИЗМ (ПО МАТЕРИАЛАМ ИНТЕРНЕТ-
ПОРТАЛА «РОССИЙСКОЙ ГАЗЕТЫ»).*

Warszawa: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, 2021. – 246.

Најновија монографија из области лингвистичке аксиологије пољске ауторке Дороте Пазео-Влазловске, русисте, слависте и истраживача Института за славистику Пољске академије наука, под насловом *Церковь в кругу ценностей: семья, традиция, патриотизм (по материалам интернет-портала «Российской газеты»)*, представља значајан помак у представљању концепата вредности и њиховог повезивања путем динамичке поларизације на скали позитивног – негативног тоналитета, која се одвија на индивидуалном и колективном плану савремених носилаца руског језика и културе, што се манифестује као посебан вид концептуалног умрежавања, заснованог на принципу корелације вредности у њиховим структурама. Динамичан однос међу насловљеним вредностима истакнут је и начином излагања садржаја, у чији центар је постављен концепт породица као вишедимензионална ментална јединица и централна вредност руске језичке слике света, коме је посвећено обимно треће и четврто поглавље. Вредности овог концепта, реализоване у виду дескриптора, мотивишу успостављање аксиолошке корелације са вредностима истог или сличног тоналитета других наведених кључних концепата; у питању је динамичан тип њиховог повезивања/умрежавања подложен променама индивидуалног или колективног вредновања. У сваки појединачан аксиолошки конструкт концепата породица, традиција и патриотизам, по принципу истог или сличног тоналитета оцене уводе се вредности концепта црква, установљене анализом текстуалних примера из интернет-портала. Тако је ауторка на основу аксиолошке корелације добила и аксиолошки конструкт концепта црква, који одражава вредновање овог концепта код савремених носилаца руског језика, које се, како истиче ауторка у *Закључку*, успоставља у непрекидном дијалогу између појмова црква, породица, традиција и патриотизам и у сталној дијалошкој интеракцији у текстуалном простору интернет-портала «Российская газета».

Садржај књиге осим Увода (стр. 11–29) и Закључка (стр. 155–159), Списка скраћеница (стр. 161) и *Апстракт* са кључним речима на пољском (стр. 245) и енглеском језику (стр. 246), представљен је у шест главних поглавља са насловима: I. Језик и вредности (*Язык и ценности*) (стр. 31–42), II. Животне вредности Руса (*Жизненные ценности россиян*) (стр. 43–59), III. Породица, патриотизам и традиција у концептофери руског језика (*Семья, патриотизм и традиция в концептосфере русского языка*) (стр. 61–81), IV. Породица (*СЕМЬЯ*) (стр. 83–114), V. Традиција (*Традиция*) (стр. 115–142), VI. Патриотизам (*ПАТРИОТИЗМ*) (стр. 143–154), који су прегледно изложени у више целина и потцелина разли-

читих по обиму. На крају књиге наведен је Списак цитиране литературе (стр. 163–186), вредан по својој обимности и Списак речника који су коришћени као контролни извори (стр. 187); оба списка су транслитераризовани латиничним писмом (стр. 189–212); затим и Списак примарних извора (стр. 213–243), наведен хронолошким редом из најтиражнијег руског интернет- портала. Посебну вредност садржаја монографије представљају бројне табеле, преко 20, у којима су лексички експоненти вредности наведених концепата представљени по тоналитету поларизације на основу *Речника тоналности*,¹ којима се допуњава иначе детаљна анализа и чији се подаци узимају као аргументи у извођењу закључака. У табелама већина провераваних лексичких експонената вредности креће се у дијапазону позитивних вредности, а у малом броју наведени су и експоненти чија се вредност креће у негативном дијапазону.

У *Уводу* је дат преглед досадашњих истраживања у овој области, одређени су предмет истраживања и теоријско-методолошки приступи, терминолошко-појмовни инвентар примењен у анализи, истакнути су главни циљеви истраживања, представљени извори језичког материјала за анализу и контролни речнички извори; дефинисани су основни оперативни појмови и термини – *концепт*, *појам* и *концептосфера* – у складу са одабраним теоријско-методолошким приступом, карактеристичним за пољску лингвистичку аксиологију когнитивног усмерења. Предмет истраживања у монографији је ограничен на анализу вредносних компоненти и њиховог међусобног односа у насловљеним концептима, без намере њихове потпуне реконструкције, јер се имало у виду да је наведеним концептима већ посвећено доста пажње у славистици. На избор теме утицала је чињеница да у досадашњим социолошким, лингвоаксиолошким и концептуалносемантичким истраживањима није био истражен вредносни однос између концепта Црква и кључних концепата руске културе: породица, традиција и патриотизам. Примаран извор за истраживање био је високо тиражни интернет-портал «Российская газета» од 2011. до 2020. године, из којег су осмишљено изабрани текстуални примери за анализу (443 пр.), а као контролни извори узети су релевантни речници савременог руског језика: дескриптивни, асоцијативни и тонални. Од последњих најважнији је био «Тональный словарь русского языка» (Кулагин, 2021), са једночланом лексиком, маркираном квалификаторима позитивне – негативне поларности и емоционално-вредносним статусом.

У првом поглављу књиге разматран је однос језика и вредности. Из обимне литературе о овој теми представљени су само најважнији резултати пољских и руских истраживача, уз ауторкино опредељење према којем су вредности оно што људи доживљавају кроз призму културе и језика, оно што за њих има значење, циљ коме теже, оно што их мотивише на акцију. У прегледу досадашњих схватања о овом питању, ауторка се осврће на проблем непостојања јединствене дефиниције вредности и њихове различите типологије (позитивне и негативне вредности, релативне и апсолутне, субјективне и објективне, на онтолошке, ан-

¹ Према подацима Д. Пазио «Тональный словарь русского языка» (Кулагин, 2021) издваја три типа оцене поларизације означене скраћеницама: PSTV – зона позитивне оцене, NEUT – зона неутралне оцене и NGTV – зона негативне оцене. Поларизација је одређена у дијапазону $[-1, 1]$, где +1 одговара речима максимално позитивне оцене, 0 – речима неутралне оцене, а -1 – речима максимално негативне оцене. Као позитивне одређују се речи с вредношћу ≥ 0.55 , као неутралне – речи с вредношћу $\in (-0.35, 0.55)$, а као негативне – речи с вредношћу ≤ -0.35 . У питању је Речник који се непрекидно допуњава, обухвата 46.127 записа (стање од 2. 6. 2021) и који се израђује по краудсорсинг методи коришћења масовног искуства људи.

трополошке, друштвене, идеолошке итд.), што изазива забуну међу истраживачима. Она у свом раду примењује широку дефиницију по којој вредност за човека представља све што је за њега значајно, па је основна карактеристика овако дефинисног појма *вредност* субјективизам и антропоцентризам. Субјективни став говорника и његов поглед на свет осликавају се како у систему вредности неке културе тако и у систему оцена које се актуализују уз помоћ лексичких средстава датог језика експлицитно или имплицитно. Хијерархије вредности различитих етничких заједница могу се значајно разликовати једна од друге, што је последица њиховог појединачног историјског развоја и искуства. Вредности које чине основу слике света образују одређену скалу у складу са датим социјумом на одређеној етапи његовог развоја, са његовим историјским искуством, и представљају оријентир човековог понашања. У вези са хијерархијом вредности истичу се *вредносне доминанте* као најважнији и суштински смисао одређене културе, које се одликују етничком специфичношћу, и *етничке константе* које представљају неку непроменљиву форму чији садржај представља реално културно и историјско животно искуство народа и кроз чију призму етнос доживљава свет. У етничке константе руске културе, како ауторка истиче, спадају и концепти насловљени у монографији: ПОРОДИЦА, ТРАДИЦИЈА И ПАТРИОТИЗАМ, у чијем кругу је конституисан и концепт ЦРКВА, са заједничком аксиолошком концептосфером у којој су доминантне позитивне вредности.

У другом поглављу ауторка поставља и одговара на питање у којој мери су се наведени вредносни концепти мењали и сачували до данас код савремених говорника руског језика, с обзиром на велике друштвено-историјске промене и, иначе, динамичне променљивости вредности које подлежу субјективним, индивидуалним и заједничким оценама. На основу сопствених истраживања, као и на основу анкетних истраживања руских социолога и економиста, спроведених у различитим периодима 21. века, Д. Пазио-Влазловска, упркос опречним ставовима других истраживача, аргументовано показује да је традиционално-патријархални модел опстао у савременом руском друштву, захваљујући чињеници да су се нове вредности успешно уклопиле и доградиле вредносни систем овог модела, јер је структура базичних вредности остала стабилна, а њихова хијерархија је довољно консолидована и практично непроменљива. Међу њима се, као најзначајнија вредност јавља породица. У руској хијерархији вредности, а и за самоидентификацију Руса, значај имају и традиција, култура и историјска прошлост.

У трећем поглављу разматрају се концепти ПОРОДИЦА, ПАТРИОТИЗАМ И ТРАДИЦИЈА. На основу анализе лексикографског материјала из различитих типова речника савременог руског језика издвајају се најважније, базичне вредносне компоненте, с циљем да се укаже на међусобну повезаност концепата и на њихово поимање од стране говорника руског језика. За концепт ПОРОДИЦА то су: дом, љубав, сигурност, заштита, подршка, васпитавање деце, мајка, домовина, патриотизам, традиција, континуитет између генерација; за ПАТРИОТИЗАМ то су: љубав према домовини, верност, преданост домовини, традиција, понос на достигнуће свога народа, спремност на жртвовање личних интереса у корист домовине; за концепт ТРАДИЦИЈА то су: континуитет између генерација, историја и памћење.

У четвртном, петом и шестом поглављу Д. Пазио-Влазловска анализира односе између концепата ПОРОДИЦА, ТРАДИЦИЈА, ПАТРИОТИЗАМ, уводећи у анализу и аксиолошке аспекте концепта ЦРКВА.

У четвртном поглављу анализом одабраних текстуалних примера интернет-портала «Российская газета» показано је вредновање породице и цркве код савре-

мених носилаца руског језика и на основу упоређивања одређен је однос између ова два базична концепта руске културе. Савремено вредновање породице потврдило је њен традиционални вишеаспектни карактер: животни, социјални и емоционални, који су одређени међуличносним односима. Породица се оцењује и као место стицања основних вредности и васпитавања млађих поколења. У савременом поимању породице издвајају се два модела: савремена породица у којем се одражавају схватања носилаца језика каква би породица требало да буде, и други модел типичне породице са свим реалним проблемима и недостацима. Иако граница између ова два модела није оштра, ово разликовање се значајно одражава на плану вредновања. У реконструкцији савремене породице из анализираних примера издвојене су следеће вредности: породица са више деце, љубав, срећа, вера, здравље, помоћ и подршка, чување духовних традиционалних вредности, предавање традиције из поколења у поколење, васпитавање деце. Издвојене вредности изазивају пријатне асоцијације и позитивну оцену. Упоређивање цркве са породицом показало је равномерно узајамно преношење вредности са породице на цркву и са цркве на породицу. Анализом одабраног језичког материјала из најтиражнијег руског портала и из репрезентативних речника руског језика, ауторка је на основу установљених дескриптора, бројних аспеката његових вредносних реализација и асоцијата лексеме *породица*, указивала на заједничке вредности других насловљених концепата: ТРАДИЦИЈЕ, ПАТРИОТИЗМА, као и на религиозне аспекте из домена њихових концепата, а затим је у оквиру исцрпно представљених вредности концепта ПОРОДИЦА посебан део посветила представљању цркве у кругу породичних вредности (Церковъ в кругу семейных ценностей). У овом делу, на основу анализе примера са наведеног портала, ауторка је истакла да се код савремених Руса велика пажња посвећује односу између цркве и породице и да се посебно наглашава брига цркве за породицу. Значајно место цркве у кругу породичних вредности одређено је њеним односом према љубави, као базичној вредности породице, и као основног постулата Божијег закона љубави. Важну улогу у концептуализацији породица и црква има метафора, којом се успостављају сличности и корелација вредности.

На сличан начин у петом и шестом поглављу анализиране су вредности концепата ТРАДИЦИЈА и ПАТРИОТИЗМ, и на основу установљених заједничких вредности и њихове корелације ауторка је у анализу увела вредности концепта ЦРКВА, успостављајући корелацију вредности између сва три концепта.

У петом поглављу под насловом *Традиција* ауторка је анализом језичког материјала установила вредности концепта ТРАДИЦИЈА и то на основу лексичке спојивости лексеме *традиција*; истакла је значај временских компоненти и постојаности у овом концепту; представила је његове аксиолошке компоненте и језгро; материјалне показатеље традиције; историјске околности; асоцијате лексеме *традиција*, међу којима су преци, поколење, историја, памћење, и на крају поглавља, на основу аксиолошке корелације установљених вредности, уводи појмове црква и традиција у заједнички круг вредности, под насловима: Церковъ в кругу ценностей традиции и Традиция в кругу семейных ценностей.

У шестом поглављу под насловом *Патриотизам* представљене су вредности овог концепта кроз лексичку спојивост и асоцијате лексеме *патриотизам*, од којих су наважније вредности: љубав према домовини, историја и заштита домовине, која је представљена у виду елемената великог отаџбинског рата, кроз друге важне историјске догађаје и кроз памћење. У последњим одељцима на основу аксиолошких корелација у кругу заједничких вредности представљен је однос појмова домовина – породица и уведен је појам црква, под насловом: Церковъ в кругу ценностей патриотизма.

На крају излагања у *Закључку* Д. Пазио-Влазловска је истакла да постоји суштинска веза између концепта ЦРКВА и концепата ПОРОДИЦА, ТРАДИЦИЈА И ПАТРИОТИЗАМ, која је заснована на аксиолошкој корелацији и међусобном умрежавању, и да антропоморфизација Цркве доприноси њеном сагледавању кроз призму концепта ПОРОДИЦА, пре свега у психосоцијалном и аксиолошком аспекту. Црква је окарактерисана као заштитница породице и оних високо позитивних духовних вредности, које су са њом директно повезане. За оба концепта кључни су људски односи: брига и посебно љубав као централна вредност за перцепцију оба појма-концепта и као гаранција хуманости и истинске среће. Ова корелација на лексичком нивоу се реализује кроз позитивно оцењене номинате-лексема: *љубав, срећа и помоћ*. За однос између појмова црква и традиција у самоидентификацији друштва кључна је категорија *трајање у времену*, посебно *преношење вредности* са генерације на генерацију. Црква делује као носилац предања које се на лексичком нивоу исказује номинатима-лексемама *чувар* и *упориште*. У том контексту традиција се доживљава као спој који комбинује и световне и верске, црквене елементе, будући да је историја цркве неодвојива од историје државе, како у материјалном тако и у духовном погледу. За однос концепата ЦРКВА И ПАТРИОТИЗАМ кључна је вредност љубав према отаџбини и њеној одбрани.

Монографија *Церковь в кругу ценностей: семья, традиция, патриотизм (по материалам интернет-портала «Российской газеты»)* ауторке Дороте Пазио-Влазловске представља значајан и вредан допринос славистичким аксиолингвистичким и когнитивним етнолингвистичким истраживањима. Ауторка је анализу засновала на корелацији вредности између истраживаних концепата, а овај свој поступак окарактерисала као нов начин у анализи и повезивању концепата, и за разлику од његове недоследне и неконзистентне употребе у досадашњим аксиолошким, когнитивним и концептуалним истраживањима, показала да *аксиолошка корелација* као системски поступак, спроведен доследно у свим сегментима анализе, даје валидне резултате и оперативност термилошке употребе у представљању динамичних и променљивих односа између концепата. Својом детаљном и свеобухватном анализом је потврдила да међу одређеним концептима постоје заједнички вредносни елементи који их интегришу у јединствену аксиолошку концептосферу. По богатству анализираних етнолингвистичког материјала и значајним закључцима монографија представља важан извор за будућа аксиолошка и етнолингвистичка истраживања руског језика. На општем теоријском плану монографија пружа значајан теоријско-методолошки допринос аксиолингвистичким истраживањима у домену реконструисања заједничке аксиолошке концептосфере истраживаних концепата и њихове језичке слике код просечних носилаца савременог језика, која је, како истиче ауторка, истовремено у великој мери субјективна, индивидуалана, и као таква подложна културно-историјским променама. Међутим, ауторкин конструкт заједничке аксиосфере концепата ПОРОДИЦА, ТРАДИЦИЈА, ПАТРИОТИЗАМ И ЦРКВА, значајан је сам по себи, јер на нов начин, применом методе *аксиолошке корелације*, аргументовано показује не само како савремени носиоци руског језика вреднују наведене концепте, него и како поимају концепт ЦРКВА у кругу одабраних вредносних концепата – што представља значајну новину и феномен који није изучаван у досадашњим славистичким истраживањима.

Захваљујући комбинацији више метода ауторка је остварила значајне резултате истраживања са више аспеката: методом компонентне анализе издвојена су лексичка средства репрезентације концепата; методом анализе поља успостављена су семантичка и концептуална поља насловљених појмова-концепата; упоредном анализом успостављена је сличност између разматраних концепата; текстуалном анализом издвојени су кључни елементи, дескриптори концепата; описном методом су представљени досадашњи резултати у истраживању вредности, као значајне теме лингвооксиологије.

Стана Ристић
Институт за српски језик САНУ
ristic.stana@gmail.com